Demokrasi ve Askeri Darbeler Ekseninde Eğitim: Ülke Örneklemeli Bir Değerlendirme

Doç. Dr. Vedat Şahin

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5502-5219>

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Tekirdağ – TÜRKİYE

Öğr. Gör. Tuncay Akıncı

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8052-3327>

Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, İstanbul – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 12.12.2020

Kabul: 13.06.2021

On-line Yayın: 30.06.2021

Anahtar Kelimeler

Demokrasi

Eğitim

Darbe

Politik Sistem

Ülkeler

Araştırma Makalesi

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.48334>

Öz

Siyasal sistemin doğrudan halkın özgür olarak seçtikleri temsilciler vasıtasıyla gerçekleştiği sistem olan demokrasi, yurttaşların eşit haklar çerçevesinde yönetime katılmasını gerekli kılar. Ancak demokratik sistemin bir ülkede oturması ve işleyişinin kesintiye uğramadan devam etmesi her zaman mümkün olmamaktadır. Özellikle gelişmemiş ve toplumsal yapıların oturmadığı ülkelerde olmak üzere dünya tarihinde çok fazla demokratik hayatı kesintiye uğratan darbe olmuştur. Günümüz yakın tarihinde de darbeler birçok ülkede gerçekleşmekte ve seçimle gelen yönetimler askıya alınabilmektedir.

Darbeleri engellemenin bir yolu halkın demokrasi bilincinin yükseltilmesidir. Bunun için ise eğitim önemli bir vasıttır. Zira eğitim seviyesi yükselmiş, başkalarının haklarına saygılı toplumlar, adil bir seçimle gelen yöneticilerine ve kendi haklarına sahip çıkarlar. Diğer yünden genel olarak darbelerin eğitime etkisine bakıldığında eğitim sistemlerindeki sorunların çözüme kavuşmadığı görülür. Bu durum gerek Türkiye tarihinde yer alan darbeler sonrası eğitim sistemlerinin gidişatına bakıldığında gerekse dünya ülkelerinin geneli için de böyledir.

Bu çalışma, nitel veriler üzerinden içerik analizi yapılarak gerçekleştirilmiştir. Bu yönü ile çalışmada derinlemesine analiz yöntemlerinden içerik analizine gidilmiştir.

Sonuç olarak demokratik anlayışın toplumda içselleştirilmesi için sahip çıkılması ve desteklenmesi gerekir. Aksi takdirde kendisinde demokrasi bilincinin zayıf olduğu ülkelerde darbe sonucu yönetimi ele geçirme isteği daima olacaktır. Bu açıdan özellikle ortaöğretim kurumlarında çeşitli derslerin içinde demokrasinin önemi ve darbelerin sakıncaları işlenmelidir. Bu yönüyle özellikle sosyal bilgiler, vatandaşlık, tarih ve coğrafya dersleri içerik bakımından demokrasinin önemini kavratmaya müsaittir.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Şahin, V. ve Akıncı, T. (2021). Demokrasi ve Askeri Darbeler Ekseninde Eğitim: Ülke Örneklemeli Bir Değerlendirme. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(85): 379-390.

Education in the Axis of Democracy and Military Coups: A Country-Sampled Assessment

Assoc. Dr. Vedat Şahin

Tekirdag Namik Kemal University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Geography Tekirdag –
TURKEY

Lect. Tuncay Akinci

Marmara University, Ataturk Faculty of Education, Department of Educational Sciences, Istanbul –
TURKEY

Article History

Submitted: 12.12.2020

Accepted: 13.06.2021

Published Online: 30.06.2021

Keywords

Democracy

Education

Coup

Political System

Countries

Abstract

Democracy is the system in which the political system takes place directly through the people's freely chosen representatives. Democracy requires citizens to participate in government within the framework of equal rights. But, it is not always possible for the democratic system to sit in a country and continue its functioning without interruption. There has been a blow that interrupted many democratic life in world history, especially in countries where undeveloped and social structures are not established. Coups are also taking place in many countries in the recent history of today, and elected administrations can be suspended.

One way to prevent coups is to raise the public awareness of democracy. For this, education is an important tool. Because societies with a high level of education and respect for the rights of others will protect their managers and their rights that come with a fair selection. On the other hand, looking at the educational effect of coups in general, it is seen that the problems in education systems have not been solved. This is the case both when looking at the impact of coups in the history of Turkey on the education system and when looking at the countries of the world in general.

This study was carried out by making content analysis on qualitative data. In this respect, content analysis, one of the in-depth analysis methods, was used in the study.

As a result, in order for the democratic understanding to be internalized in society, it must be owned and supported. Otherwise, he will always have a desire to take over the government as a result of a coup in countries where his consciousness of democracy is weak. In this respect, especially in secondary education institutions, the importance of democracy and the drawbacks of coups should be covered in various courses. In this context, especially social studies, citizenship, history and geography lessons are suitable for understanding the importance of democracy in terms of content.

Research Article

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.48334>

GİRİŞ

Toplumun demokratikleşme süreci çok hızlı gerçekleşen bir durum değildir. Yeni demokrasiye geçen ülkelerin sistemlerini ve anlayışlarını değiştirmeleri zaman almaktadır. Bu açıdan demokratik anlayış toplumda yerleşmemişse ve kurumlar kökleşmemişse, demokratik sistem kolayca darbelerle askıya alınabilmektedir. Bu yolla siyasi partilere son verilebilmekte ve halkın temsil yeteneği ortadan kaldırılabilir (Akıncı, 2014). Ancak askeri darbelerin birçok siyasi, sosyal ve ekonomik sonuçları olmaktadır. Darbeden tekrar demokrasiye dönülse de meydana gelen olumsuz etkiler uzun süre devam etmektedir. Bu nedenle askeri darbelerin çok yönlü neden ve sonuç ilişkisi vardır (Hatıpoğlu, Haydaroglu ve Coşgun, 2011). Askeri darbelerin olumsuz etkilerinin görüldüğü alanların biri de eğitimidir. Darbeler çeşitli nedensellik ilişkisi ve meydana getirdiği sonuçları bakımından eğitimle bağlantılıdır.

Eğitim süreklilik isteyen ve önemli kesintilerin tekrar yapılandırılması zor olan bir süreç olduğu gibi insan kalitesini etkilemede çok önemli bir yapıtaşdır. Eğitim zihni (bilisi) şekillendirdiği gibi insanın hayata bakış açısını ve değer yargılarını biçimlendirmede önemli bir etkiye sahiptir. Eğitimin içeriğinin nasıl doldurulacağı, insanın hangi değerler çerçevesinde ve hangi hedefler doğrultusunda yetiştirileceği eğitim anlayışını ortaya koymaktadır.

İyi eğitim ağı, iyi öğrencileri yetiştireceği gibi (Ortaylı ve Küçükkaya, 2012) demokratik anlayışla yetiştirilmiş gençler de demokrasinin doğru işlemlerini sağlayacaktır. Ancak dünya geneline bakıldığında bu standartları sağlayabilen çok az ülke vardır. Bazı ülkeler bu yönde önemli gayretler sarf etse de bütün kazanımlar bir askeri darbe ile kesintiye uğrayabilmektedir. Nitekim çatışmaların yaşandığı, güvenli eğitim ortamının var olmadığı ve eğitimi gerçekleştirecek nitelikli insanların yetiştirilemediği ortamlar da kaliteli bir eğitimden bahsedilemez. Bu açıdan darbeler gerek hazırlanış şartları itibarıyla gerekse sonuçları itibarıyla eğitime doğrudan etki etmektedir.

Genel olarak darbelerin eğitime etkisine bakıldığında zaman zaman sorunların çözüme kavuşmadığı görülür. Bu durum, Türkiye tarihinde yer alan darbelerde görüldüğü gibi dünya geneli için de böyledir. Kıtalar bazında ele alındığında, her kıtada birçok devlette darbelerin zaman zaman yaşandığı görülür. Ancak bu darbelerin kendi içinde sebepleri ve iç dinamikleri farklı olabilmektedir. Bazen de dış güçlerin desteklemeleri ve yönlendirmeleri ile darbeler hazırlanmakta ve dış güçlerin çıkarlarına hizmet etmektedir. Bu durumun önüne geçebilmek için özellikle demokrasinin farkında olan yetişmiş devlet adamlarının desteği ve halkın bu doğrultuda eğitilerek darbelere engel olma olanağı vardır. Bu çalışmada da dünyada yaşanan darbeler ve eğitim ile ilişkisi ele alınmıştır.

YÖNTEM

Bu çalışma, nitel veriler üzerinden içerik analizi yapılarak gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmada örneklemin temsil edicilik özelliği yerine "orijinalliği önemlidir (Yeşil, 2014). Nitel veriler her türlü belge, ses, resim ve rapora dayalı olarak analiz edilebilir. Bu yönü ile çalışmada derinlemesine analiz yöntemlerinden içerik analizine gidilmiştir. İçerik analizi, metnin, belgenin içeriğinin irdelenmesi ve bunlar arasındaki bağlantıları göstermek için kullanılabilir (Sönmez ve Alacapınar, 2016). Bu yönüyle çalışma nitel araştırma özelliğindedir. Çalışmada dünyadaki bütün ülkeler eşit olarak incelenmemiştir. Zira dünyada darbe yaşayan ülkelerin sayısı ve darbelerin tekrarı oldukça fazladır. Bunları başarıya ulaşmış ve ulaşamamış diye de sınıflandırıldığında sayı daha da artmaktadır. Bu nedenle çalışmaya bir sınır getirilerek darbelerle ilgili bir genel kapsam çizilmiş ve sonra eğitim üzerindeki etkisi ve eğitimle etkileşimi üzerinde durulmuştur. Diğer yönden gerek Türkiye'de yakın ve uzak tarihi içeren darbe konulu birçok yayın vardır. Bunlar içinden konumuzla örtüşenler ve akademik bilgi içerenler tercih edilmiştir. Bu yönüyle çalışmada ulusal ve uluslararası kaynaklardaki darbe ve eğitim konulu kitap, sempozyum bildiri kitapları ve akademik dergilerden yararlanılmıştır.

Çalışmada kronolojik olarak ülkelerde gerçekleşen demokrasi tarihinin geçmişi veya darbelerin kronolojik sıralaması yapılmamış, bunun yerine çeşitli ülkelere örnekler verilerek genel bir çerçeve ortaya koyma yoluna gidilmiştir.

BULGULAR

Demokrasiye Askeri Darbeler

Demokrasi kavramı, pek çok şekilde tanımlanmış olsa da yapılan bu tanımlar içerisinde halkın yönetime etkin şekilde katılmasını içeren çok partili sistem, bir grup veya zümreye üstünlük tanımaması anlamında eşitlik, temel hakların sağlanması ve özgürlüklerin bulunması gereken özelliklerdir. İktidarın siyasi yükümlüğü yasalara ve bu yetkiyi alabilmek için sivilin seçime iznine bağlıdır. Bununla birlikte demokratik kurumların yetkilerinin meşru kapsamı konusunda belirsizlikler ve tartışmalar halen devam etmektedir. Yine de askerler tarafından bir ülkede silah zoruyla ülke yönetiminin ele geçirilmesi esasına dayanan darbelerle gelen cunta yönetimlerinden kesin hatlarla ayrılır.

Dünya tarihine bakıldığında; demokratik sisteme geçişin kolay gerçekleşmediği ve yine emek harcanmadan korunamadığı görülmektedir. Ayrıca tarihte Yunanistan'dan ve Çin'den İran'a, Hindistan'a, İtalya'ya, Rusya'ya Fransa'ya, Roma'ya, Mısır'a ve Osmanlı Devleti'ne varıncaya kadar pek çok ülkenin tarihinde çeşitli darbeler vardır (D'Etat, 1967). Günümüze gelindiğinde ülkelerin bazısında siyasi istikrar çeşitli çalkantılardan sonra yerine oturmuş olsa da birçoğunda darbeler kangren olmuşçasına halen devam etmekte ve siyasi düzen sağlam zemine oturmamaktadır. Her şeye rağmen 1990'lı yıllardan sonra dünya genelinde demokratik anlayışların gelişmesinde küresel bir gelişme olmuştur. Bunda SSCB'nin yıkılışı ile demir perde ülkelerinin demokratik yönetimlere kavuşması, bazı Afrika ülkelerinin çok partili hayata geçmesi ve dünya genelindeki yönetim anlayışlarının daha fazla katılımcı yaklaşımları etkili olmuştur. Ayrıca eskinin kapalı yapıları ve otoriter siyasi sistemleri kendilerini demokratik ve katılımcı anlayışla örtüşen yeni etkilere ve siyasi fikirlere açık hale getirmiştir.

Dünyanın farklı bölgelerinde yakın zamanda demokratik anlayışlarda gelişmeler yaşanmıştır. Örneğin Zambiya, Arjantin, Polonya ve Güney Kore gibi çok çeşitli yerlerde demokratikleşme hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Ancak Çin, Vietnam, Küba, Kuzey Kore ve Laos halen sosyalist ülkelerdir. Dolayısı ile bu ülkelerde komünizm gereği politik ve ekonomik bir sistem geçerliliğini korumakta, seçimler tek parti esasına dayanmaktadır. Bu bağlamda Hong Kong'un Birleşik Krallık'tan Çin'e devredilmesi sürecinde Çin Hükümeti'nin, demokratik olarak seçilmiş yasama konseyinin yerine kendisinin tayin etmiş olduğu yasama organını kurmuş olması uluslararası bazda dikkat çekici bir örnektir. Ayrıca bu durumun Çin'deki muhalefetçi eleştirilmesinin ve demokrasi gösterilerinin şiddetle bastırılmış olması kayda değerdir (Weale, 1999). Çünkü günümüzde Çin Halk Cumhuriyeti her ne kadar sosyalist bir sisteme sahip olsa da dünyanın önde gelen ekonomik ve askeri güçleri arasında yer almaktadır. Diğer yandan geçmişte bazı ülkelerdeki darbelerin planlayıcısı ve destekleyicisi bir dış güç olmuştur. Siyasi ve ekonomik çıkarlar gözetken dış güçler, genellikle gelişmiş olarak bilinen ve sömürgeci anlayışlarını devam ettirmek isteyen ülkeler olmuşlardır. Bunlara farklı ülkelere çeşitli örnekler vermek mümkündür. İran'da İngiltere'nin tertiplettiği askeri darbeler vardır. Nitekim Ahmet Şah 1925'te görevden alınarak yerine İngiltere'nin baştan itibaren anlaştığı Rıza Han getirilerek Pehlevi dönemi başlatılmıştır. Askeri darbe ile İran tahtına oturtulan Rıza Han, İran halkının kendisini yönetme şansını elinden alarak Londra'daki İngiliz hariciyesine teslim etmiştir (Karadeniz, 2012).

Afganistan'da 1973'de eski başbakan Muhammed Davud, Kral Zahir Şah'ı devirerek yerine geçti. Nisan 1978'de Afganistan'da başkan Muhammed Davud devrilerek yerine Marksist-Leninist anlayıştaki Halkın Demokrasi Partisi yönetime geçmiştir. Ancak bu yeni rejim anlayışı Aralık 1979'da

Afganistan'ı Sovyet istilasına maruz bırakmıştır. Bu duruma diğer ülkelerin karışması sonucu sorun uluslararası bir alanda gündeme gelmiş ABD, Suudi Arabistan, İran ve Çin'in Afganistan konusunda aktif rol üstelenmesi sonucu bir krize dönüşmüştür. Ancak sonuçta belirtmek gerekir ki ayrışmalar ve devrim mücadeleleri devam etmiştir. Fakirlik, birçok hayat kaybı ve sosyal trajediler durmamıştır. Afganistan'daki devrimler son derece yok edici olmuş, fakat Afganistan'daki büyük politik sorunlara hiçbir çözüm getirmemiştir. Bu yüzden Afgan politikası, politik istikrarsızlık yüzünden ıstırap çekmeye devam etmiştir (Ahady, 1991). Günümüzde de devam etmekte ve dış sorunların yanında derin iç ayrılıklar ve çatışmalar Afganistan'da yaşanmaktadır. Afganistan dünya üzerinde ülkenin eğitim seviyesi ve kalkınmışlık düzeyi arasındaki sebep sonuç ilişkisini en acı şekilde yaşayan ülkelerden birisi olmuştur. Çünkü günümüzde Afganistan dünyanın hem en fakir hem de en düşük eğitim düzeyine sahip ülkelerinden birisidir (Kazu ve Gülecan, 2008).

Dünyanın yedinci en kalabalık ordusuna sahip olan ve nükleer silahlara sahip Pakistan'da ordunun ülke içerisinde sürekli bir ağırlığı olmuştur. Askerlerin bu ağırlığı neredeyse süreklilik arz eden siyasi krizlerin neticesinde askeri darbeler ve askeri yönetim ülke içerisinde bir gelenek halini almıştır. Ülke tarihi boyunca pek çok kere demokrasiye geçiş denemesi yapılmış ise de seçimlerle iktidara gelen hiçbir hükümet uzun ömürlü olamamış ve askeri bir darbeye devrilmiştir. 1947'de kuruluşundan bu yana ülkenin 34 yılı askeri yönetimde geçmiştir.

Pakistan'da ordu 1947'den itibaren sivil hükümeti dört kez ele geçirmiştir. İlk askeri darbe, 7 Ekim 1958'de General Eyüp Han tarafından, İkincisi 1969'da General Yahya Han, üçüncü a 1977'de General Ziya-ül Hak tarafından yapılmıştır (Dawood, 2014). En son 1999 yılında Navaz Şerif hükümetini devirerek iktidarı devralan Pervez Müşerref Pakistan'ın askeri darbeler geleneğinde son halkayı oluşturmuştur. Müşerref yönetimi artan protestolar ve siyasi istikrarsızlık sonucunda 2008 yılında demokrasiye geri dönüş yapmış ve yapılan parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra Müşerref ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Siyasi tarihi boyunca Pakistan'daki siyasi sistem pek çok kez değişmiş ve askeri yönetimler, başkanlık sistemi, yarı başkanlık ve parlamenter sistem arasında sık sık değişiklikler yaşanmıştır. 2010'daki anayasa değişikliği ile Pakistan bir kez daha parlamenter sisteme geri dönmüş, cumhurbaşkanının yetkileri sembolik düzeye indirilerek başbakanlık ülke yönetiminde etkin hale getirilmiştir (Çevik, 2013). Ancak Pakistan'da birçok sorun var olmaya devam etmiştir. Nitekim 2013 yılı verilerine göre Pakistan'da kişi başına düşen gelir 1.300 dolar düzeyi gibi oldukça düşük seviyededir (World Trade Organization, 2015). Diğer yönden Pakistan'ın yükseköğretimi ele alındığında pek çok problemin var olduğu görülür. Birbirini tetikleyen ve üst üste yığılan tüm bu sorunlar Pakistan'da özellikle devlete ait üniversite ve yüksekokulların fiziksel şartlar bakımından yetersiz kalmasına, öğrencilerin ve öğretim elemanlarının motivasyonunun azalmasına ve politize olmasına, akademik standartların düşmesine yol açmıştır. Bu kurumların kütüphaneleri, laboratuvarları, bilgisayar ve internet donanımları, derslikleri, öğretim materyalleri son derece kısıtlı, araştırma olanakları ve nitelikli bilimsel çalışmaları yetersizdir. İstisnaları olmakla birlikte Pakistan'da devlete ait yükseköğretim kurumları araştırma ve eğitim-öğretim kalitesi bakımından dünya standartlarında değildir. Ancak genel tablo ne kadar kötü olursa olsun, hem devlet üniversiteleri hem de özel üniversiteler arasında kaliteli ve başarılı olanlar bulunduğunu da belirtmek gerekir (Pakdemirli, 2014). Pakistan örneğinde görüldüğü gibi ülkelerin gelişmesi için eğitim kurumlarının nitelikli olmaları ve ekonomik olarak desteklenmeleri gerekir. Aksi takdirde eğitimin alt yapısı yetersiz kalmakta ve kaliteli eğitim olanakları sunulamamaktadır. Bu açıdan Pakistan'da olduğu gibi siyasi çalkantılar ve darbelerin olumsuz etkileri ekonomiye yansımakta ve eğitim alanına yeterli yatırımların yapılmasını engellemektedir.

Bangladeş'te ilk askeri darbe 1977'de General Ziya-ur-Rahman tarafından yapıldı. Daha sonra da çeşitli defalar darbeler olmuştur. Pakistan ve Bangladeş'teki askeri müdahale her ne kadar ordunun

menfaatine olsa da demokratik kültür eksilmesine ve yolsuzluklara yol açmıştır. Bunun yanında bu ülkelerde düşük okuryazarlık oranında düşmeye ve eğitimin kalitesinin gerilemesine neden olmuştur. Diğer yandan yönetimi ele geçiren askeri yöneticiler Pakistan ve Bangladeş'teki güçlü siyasi kurumları inşa edemediklerinden devletin işleyişi zorluklarla karışmıştır (Dawood, 2014). Bu durum sonraki darbelerin bir nevi hazırlayıcısı olmuştur. Dolayısı ile ekonomik, askeri ve sosyal olarak köklü anlayışların gerçekleşebilmesi için eğitim kurumlarının demokratik anlayışa göre yapılandırılması gerekmektedir.

Ortadoğu'ya bakıldığında, devlet sistemlerinin genellikle darbelere maruz kaldığı ve babadan oğula geçen bir yapının hâkim olduğu görülür. Avrupalı devletlerin sömürgesinden çoğunlukla 2. Dünya Savaşı sonrası kurtulduktan sonra ulus devlet anlayışı ile yapılanmış olan ülkelerde demokratik meşruiyet eksikliği kendini gösterir. Bu yönüyle otoriter rejimler hâkimdir. Günümüzde Suudi Arabistan, Katar, Ürdün ve Kuveyt'te monarşik bir yönetim vardır. Birleşik Arap Emirliklerinde ise her hangi bir temsili kurum bulunmamaktadır. Suriye'de her ne kadar rejim Cumhuriyet olsa da Hafız Esat'ın yerine oğlu Beşar Esat başkan olarak geçmiştir. Bu açıdan Lübnan ve Suriye'de gerçek anlamda demokratik bir yönetim hiç bir zaman kurulamamıştır (Şöhret, 2014). Bir dönem monarşi ile yönetildikten sonra demokrasiye geçen Mısır'da ise, seçimle işbaşına gelen Muhammed Mursi iktidarı 3 Temmuz 2013'te ordunun yönetime müdahale etmesi ve anayasayı askıya almasıyla indirilmiştir (BBC News, 2019). Halen yarı başkanlık sistemli bir cumhuriyetle yönetilen Mısır'da darbe ile yönetime gelmiş olan Genelkurmay Başkanı Abdülfettah el Sisi bulunmaktadır. Ancak seçilmiş yönetimin darbeyle indirilmesinden sonra da demokratik yollarla gelenlerin bastırılmasına ses çıkarmayan Batılı aktörler, demokrasiyi jeopolitik çıkarlarına feda etmişlerdir (Kardaş, 2016).

Mısır'da 2013 yılında Mursi'ye karşı yapılan darbe, demokrasi savunucusu görünen ABD ve AB'den beklenen tepkiyi görememiştir. Diğer yönden darbe rejimini ilk tanıyan ülkeler Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Katar olmuştur. Dolayısıyla Ortadoğu ülkelerinin bir taraftan demokratik anlayıştan uzak olması diğer taraftan bu durumun batı çıkarları ile örtüşmesi bölge toplumlarının yapısının değişimini zorlaştırmaktadır. Zira bu tarz politikalar bölgede uygulandığı sürece Batı için demokrasinin olması veya olmaması ya da eğitim standartlarının yükseltilmesi problemi önemli bir sorun teşkil etmemektedir (Ramazan, 2016). Hatta tam tersi olarak demokratik anlayışla yetişmiş insanların gelmesi ve eğitim sistemin gelişmesi batı için bir sorun olabilir. Zira ileri bilimsel ve teknolojik gelişmeler batının ekonomik çıkarları ile ters düşeceği gibi askeri olarak kendi teknolojik silahlarını geliştirebilen nitelikte insanların yetişmesi batı için istenilen bir durum değildir.

Sıklıkla darbelerin görüldüğü ülkelere birisi Gana'dır. Burada 1966, 1972, 1978 ve 1979'da askeri darbe olmuştur. Bununla birlikte Gana'nın tarihi süreci incelendiğinde bu darbelerin bir çözüm getirmediği, ülkeyi huzura kavuşturmadığı ve karmaşaların devam ettiği görülmektedir. Hatta sık sık gerçekleştirilen darbeler karmaşayı daha da kökleştirmiş, kamu düzenin bozulmasına neden olmuştur. Ayrıca siyasi çalkantıların yansıması ekonomiye de olumsuz etkileri olmuş ve ülkenin zengin maden yataklarına sahip olmasına rağmen gelişmesine engel teşkil etmiştir. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki Gana'daki siyasiler içinde çözüm yolunu bilen ve savunanlar olmuştur. Nitekim 1969- 1972 arasında Gana'nın başbakanlığını da yapmış olan Kofi Abrefa Busia, muhalefette bulunduğu dönemde meclisteki bir konuşmasında ülkedeki sorunların çözümünün "baskıcı yasalarla değil, partilerin ve politikaların halkın seçimine bırakılmasıyla, işbirliğinin artırılmasıyla ve eğitimle" mümkün olacağını söylemiştir (Assensoh ve Alex-Assensoh, 2001).

Afrika Kıtası'nda yer alan ülkelerin çoğunluğunun ortak özelliği sosyal ve ekonomik olarak geri kalmış olmalarıdır. Ancak bu ülkelerde siyasi sistemler de oturmamıştır ve sıklıkla darbelerle yönetimler el değiştirmiştir. Bu ülkelere bazıları Sudan, Gana, Togo, Uganda, Benin Cumhuriyeti Burundi, Kongo Cumhuriyeti (Brazzaville), Nijerya, ve Sierra Leone'dir. Bunlardan Sudan'da post kolonial

dönemde ilk yapılan askeri darbe Korgeneral Ahmed Abboud ve Tümgeneral Wahhab tarafından 1958'in 17 Kasımında yapılmıştır. Ordu sivil yönetimin ekonomik başarısızlığını bahane ederek darbeyi gerçekleştirmiştir. Ancak darbeler daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. Nitekim kıta ölçeğinde ele alındığında 1990 yılına kadar kıtada altmıştan fazla darbe gerçekleşmiştir. Bu darbelere çok sayıda neden gösterilebilirse bile temelde sunulan bazı sebepler vardır. Bunlardan bazıları; demokrasi eksikliği, rüşvetçilik ve yozlaşma, sivillerin askeri meselelere müdahaleleri ve askeri bütçenin yetersizliği gibi nedenlerdir. Ancak darbeler Afrika'ya sonuçları itibarıyla ekonomik bir başarı getirmediği ve ulusları inşa etmede başarılı olmadığı görülmektedir. Hatta tam tersine Uganda, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Merkezi Afrika Cumhuriyeti ve Zaire gibi örnekler göstermiştir ki askeri darbelere sonra rüşvetçilik, yolsuzluk ve adam kayırma daha da artış göstermiştir (Onwumechili, 1998).

Amerika Kıtası'nda özellikle güney Amerika ülkelerinde de sık sık darbeler olmuştur. Bu ülkelerden Meksika'da 1876-1911 yılları arasında diktatör yönetimi sürdüren Porfirio Diaz, liberal Madero tarafından düşürülmüş, fakat kendisi de ihtilalci halk akımlarını bastıramadığından 1913'te öldürülmüştür. 1917'de yapılan anayasa halen geçerli olan ülkede başkanlık sistemi vardır.

Arjantin ise adeta darbeler ülkesidir. 1930'dan bu yana hiçbir sivil idare uzun süreli iktidarda kalamamıştır. Buna rağmen demokratik olma özelliğinden ülke vaz geçmemiştir. Örneğin 1946'da seçimle işbaşına gelen Juan Domingo Peron, bir askeri darbe ile 1955'te devrilmişse de 1973'de yeniden devlet başkanı olmuştur. Bir yıl sonra ölmesi üzerine üçüncü karısı devlet başkanı olmuşsa da 1976'da ordu tarafından devrilmiştir. Ancak askeri idare 1983'te seçime giderek idareyi sivillere teslim etmiştir (Özey, 2015).

Güney Amerika ülkelerinden Şili'de Marksist olan ve seçimle başa geçen Salvador Allende'nin başkanlığındaki hükümet 1973 yılında General Augusto Pinochet'nin askeri diktatörlük rejimi ile devrilmiştir (Crooker, 2004). 1990 yılında serbest başkanlık seçimi sistemine geçilene kadar ülke Pinochet tarafından idare edilmiştir (Aydın, 2011). Şili gibi Brezilya tarihinde de çok sayıda darbe vardır. 1945'te Vargas yönetimi askeri darbe ile uzaklaştırılmışsa da 1950'de yeniden yönetime gelmiştir. 1954'te Vargas yönetimi yeniden uzaklaştırılmış ve intihar etmiştir. Sonra başkan Juscelino Kubitschek seçilmiştir. 1961'de seçimle iktidara gelen Jânio Gualart, 1964'te General Humberto Castello Branco askeri darbesi ile devrilmiştir (Meade, 2004).

Latin Amerika ülkelerinden Guatemala, 1931-1944 yılları arasında diktatör olan Jorge Ubico tarafından yönetildi. Guatemala'nın en büyük meyve şirketinin sahibi olan Ubico, siyasetteki herkesi susturmuşsa da 1944'te askeri kuvvetlerin yardımıyla yerine General Federico Ponce geçirilmiştir. Aynı yıl başkanlık seçimleri yapılmış ve edebiyat ve felsefe profesörü olan Juan Jose Arevalo seçimi kazanmıştır. 1951'de Başkanlığa Jacobo Arbenz Guzman almıştır. Fakat Guzman, Ubico'ya ait meyve şirketinin arazilerinin bir kısmını devletleştirdi ve muhalefetin zorlaması ve komünizmin geleceği kaygısı ile Amerika Birleşik Devletleri'nin desteği ile yönetim devrilmiştir. Ancak bundan sonra olayların hızla gelişmesi ve Guatemala komünizmin etkinine girince ABD buraya yaptığı tüm yardımları kesti. Sovyetlerin Guatemala'ya silah yardımı nedeniyle ABD uçakları Guatemala'yı bombaladı. Yönetimde bulunan Arbenz kaçtıktan sonra 1957'de bir suikastla ölene kadar ülkeyi Armas yönetmiştir (Best, Hanhimaki, Maiolo ve Schulze, 2008).

Latin Amerika Kıtası'na bugün sivil hükümetler hâkim olsa da Venezuela (2002), Honduras (2009) ve muhtemelen Paraguay'daki (2012) askeri darbeler ile Bolivya'daki (2009) ve Ekvator'daki (2010) başarısız darbe girişimleri bize şunu hatırlatıyor: ordu hala siyasette hesaba katılması gereken bir güçtür. Latin Amerika'daki birçok ülkede sivillerin ve generallerin döngüsel yer değiştirme geçmişi 1860'lar ve 1870'lerdeki bağımsızlık dönemine kadar gider. Daha yakın zamanlarda, özellikle 1970 ve 1990 arasındaki dönemde, Latin Amerika kıtasına büyük ölçüde ya iç karışıklık ya da askeri hükümetler

hâkimdi. Ancak 2000'li yıllarda Orta veya Güney Amerika'da ve Karayipler'de artık bir askeri rejim kalmamıştır. Aslında otoriter rejimler 1980'lerin başında zaten çökmeye başlamıştı ve geçen sürede bölgedeki çoğu hükümet "demokratik" olarak sınıflandırılacak bir guruba geçmişse de tam olarak ne düzeyde olduğu halen tartışma konusudur. Yine de genel anlamda bölgede son yirmi yıldaki eğilim, ordunun kademeli olarak siyasetten çekilmesi ve "kışlalara geri dönmesi" olmuştur (Skaar ve Malca, 2014).

Demokratik olduğu bilinen AB de durum ne kadar adildir, sorunu vardır. Zira komünizmden çıkmış Doğu Avrupa ülkeleri hızla AB'ye alınırken, Türkiye uzun zamandır bahaneler ileri sürülerek tam üye yapılmamıştır. Ayrıca sistemin işleyişini adil bulmayan İngiltere'nin birlikten çıkması ve bazı üye ülkelerin çeşitli sebepleri ileri sürerek kaygılarını dile getirmeleri söz konusudur. Bunun yanında Birleşmiş Milletler 'e üye ülkeler arasında sadece beş tanesinin veto hakkının olması eşit ve adil bir dünya düzeni olmadığını da göstermektedir.

Türkiye siyasi tarihindeki çok sayıdaki darbe ve darbe girişimi önemli bir yer teşkil eder. Bunlar genel olarak Türkiye tarihinde kırılma noktaları olarak kendini gösterir. Çünkü bu olaylar birer başlangıç noktası ve hareket yolu niteliğindedir. Cumhuriyet siyasi tarihi incelendiğinde de 1960 ihtilali, 1971 muhtırası, 1980 darbesi, 28 Şubat 1997 postmodern bildirisi Türk siyasi tarihinin akışında birer kilit noktası olmuştur (Akpınar, 2001). Zaten darbelerden sonra askerce yapılan anayasalar ve büyük oranda yeniden oluşturulan kurumların temel hedefi askerin kontrolünü ve vesayetini sağlamaktır (Akıncı, 2013). Bu bağlamda son darbe girişimi olan ve başarısızlıkla sonuçlanan 15 Temmuz 2016 tarihli darbesi de başarıya ulaşmış olsaydı aynı sonuçlarla karşılaşılacağı şüphesizdir. Bununla birlikte 15 Temmuz darbesi, halkın kendi seçtikleriyle yönetilme isteğini ortaya koymuş, dolayısıyla askerlere boyun eğmeyi kabul etmediğini kesin olarak göstermiş ve demokrasi kazanmıştır.

Darbelerin Eğitime Etkisi

Ülkelerdeki rejim anlayışı ile eğitimde verilen vatandaşlık eğitimi arasında paralellik vardır. Ancak istenilen niteliklerde vatandaş ve öğrenciler yetiştirilmediği zaman devlete karşı başkaldırının öncülleri arasında öğrenciler yer almışlardır. Bazen de yanlış giden yönetimlere öğrenci gösterileri öncüllük etmişlerdir. Bu çerçevede yaklaşıldığında öğrenci gösterileri, 1955'te Arjantin'de, devrilmesinde, 1956'da Macar Devrimi'nde, 1958'de Venezuela'da, 1960'ta Japonya'da ve 1963'te Vietnam'da önemli rol oynamışlardır. Dünya coğrafyası bazında düşünüldüğünde bunların sayısı ise oldukça çoktur. Ancak bütün öğrenci hareketlerinin demokratik hükümeti tercih ettikleri sonucuna varmak yanlıştır. Örneğin Mussolini, genç faşist hareketin öğrencilerinden önemli ölçüde destek görmüştür. Aynı şekilde Latin Amerika'da öğrenciler Che Guevara liderliğindeki komünist gerilla hareketine güçlü bir destek vermişlerdir (Glaeser, Ponzetto ve Shleifer, 2007). Bu durum demokratik anlayışı benimseyen ülkelerdeki okullarda, okul programları dâhilinde demokrasinin erdem ve değerlerini öğretmeyi gerekli kılar. Çünkü sistematik ve bilinci bir şekilde okul çağında bu bilgilendirmelerin yapılmaması daha başka siyasi beklentisi olanların durumu kendi lehlerini angaje edebilmesine açık hale getirir. Diğer yönden yüksek eğitim düzeyine sahip toplumdan ülkelerin hem diktatörlükten demokrasiye geçişi hem de anti-demokratik zorluklara karşı direnç gösterme olasılığı daha yüksektir. Dahası darbelerle başarılı şekilde meydan okumada ve demokratik yaşamı korumada kendi haklarını araması bilen eğitilmiş insanların payı büyüktür.

ABD, demokratik anlayışın kökleşmesinde önde gelen ülkelerdendir. Bu açıdan Amerika Birleşik Devletleri'nde yurttaşlık yeterliliğini geliştirmede eskiden beri okullaşmanın önemli bir payı vardır. Nitekim Başkan Roosevelt "Eğitim süreci boyunca herkesin demokratik anlayışı güçlendirilmedikçe sistem buna uzun süre dayanamayabilir" sözü vardır (Dorn, 2007). Ancak ABD kendi ülkesi için istediği demokratik yönetim anlayışını başka ülkeler için de istememiş, gerek Türkiye'deki darbelerin gerekse Latin Amerika ve dünyanın birçok ülkedeki darbelerin planlayıcısı

veya destesi olmakla suçlanmıştır. Aynı şekilde batı medyası 15 Temmuz darbe girişimini meşru gösterme istemiş ve darbeye karışanları savunmuştur (Akman, 2017).

Yirmi birinci yüzyıldaki eğitim politikaları küresel güvenlik, sürdürülebilirlik ve hayatta kalmanın anahtarıdır. Bu nedenle güçlü demokratik ulus devletlerin uluslararası yönetim biçimlerini desteklemesi ve eğitim yoluyla demokrasiyi ulusal düzeyde sürdürebilir kılması gereklidir (Olssen, Codd ve O'Neill, 2004). Her ne kadar günümüzde eğitimle ilgili politika oluşturma son derece siyasallaşmış olsa ve kamusal tartışmaların odak noktasında yer alsın bile devletlerin kendi yönetim biçimlerini aktarmaları olağan ve yaygın uygulamalardır.

Demokrasi, bir hükümet biçiminden daha fazlasıdır; her şeyden önce ortak bir iletişim deneyimine eşlik eden bir yaşam tarzıdır. Demokrasi eğitimi toplumla ilgilendiğinden sınıf ve ırk ayrımına dayanan engellerinin yıkılması için büyük öneme sahiptir (Dewey, 2004).

Türkiye'de darbelerin içine zaman zaman eğitim kurumları ve özellikle üniversiteler çekilmek istenmiştir. Bazen darbelere hazırlayıcı zemin olması için bazen de gençlik enerjisinden yararlanmak için gençler tercih edilmiştir. Bunun yanında Türkiye'de üniversitelerde kanlı olaylarda olmuştur. Örneğin 27 Mart 1978'de İstanbul Üniversitesi'nde öğrenciler üzerine bomba atılması ve silahla taranması suretiyle katliam yapılmış, 5 kişi ölmüş ve 47 kişi yaralanmıştır (Alatlı, 2002).

Bununla birlikte darbeler ile siyasal hayat kesintiye uğramış olsa bile, darbelerle gelenlerin eğitimi yeniden düzenleme ve yeni esaslar getirmeye yönelik çalışmaları olmuştur. Bu düzenlemeler bazen genel esaslar üzerinde olurken bazen müfredatlar ve uygulama esaslarına kadar varmıştır. Ayrıca darbeleri yapanların askerler olması nedeniyle önemli kararlar alınırken askerlerin özellikle müdahil oldukları ve yönlendirdikleri görülmektedir. Eğitim işlerinin düzenlenmesinde askerler, ortaöğretim kurumlarından yükseköğretimin en üst kademesine kadar karar verici noktada olmaktadır. Örneğin 12 Eylül 1980 darbesinde Milli Eğitim Bakanı General Hasan Sağlam olmuş ve öğretmenlerin mesai saatlerine varıncaya kadar düzenleme getirilmiştir (Ünlü, 2001).

Esasen Türkiye'de darbelerden sonra üniversite sistemine de müdahale edilmiş ve değişiklikler yapılmıştır. Bu bağlamda 1961'de Anayasa'ya üniversitelerin bilimsel ve yönetsel özerkliğini içeren maddeler konulmuşsa da 12 Mart 1971 askeri müdahalesinin ardından öğrencilerin olaylara karıştıkları gerekçesiyle ilgili maddeler değiştirilmiş ve özerklik önemli ölçüde sınırlandırılmıştır. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra üniversitelere tekrar müdahale edilmiş, bunun sebepleri arasında ise özerk üniversite yapısının varlığı gösterilmiştir (Erat, 2017). Esasen 1981 Üniversite reformundan önce, Türk yükseköğretim sistemi beş çeşit kurumdan müteşekkildi: a) Üniversiteler, b) Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı akademiler, c) Çoğu MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) bünyesinde olan ve diğer bakanlıklara bağlı yüksekokulları ile konservatuvarlar, d) MEB bünyesindeki üç yıllık eğitim enstitüleri, e) Mektupla öğretim yapan YAYKUR. Ancak 1981'de çıkarılan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'yla yeniden yapılandırılmaya başlanmıştır. Böylece tüm yükseköğretim kurumları Yükseköğretim Kurulu (YÖK) çatısı altında toplanmıştır. Bu çerçevede akademiler üniversitelere, eğitim enstitüleri eğitim fakültelerine dönüştürülmüş ve konservatuvarlar ile meslek yüksekokulları üniversitelere bağlanmıştır (YÖK, 2018). Darbeyle gelenler halen ülke yönetiminde iken 1982'de Türk yükseköğretim sisteminin şekli anayasada düzenlenerek denetlenebilir kılınmış ve Yükseköğretim Kurulu, tüm yükseköğretimden sorumlu tek kuruluş haline getirilmiştir.

28 Şubat 1997 postmodern bildirisi akabinde MEB'de sekiz yıllık kesintisiz eğitime geçilmesiyle İmam Hatip Liseleri'nin önünün kapatılması, dindarların askeri kurumlarda ve devlet kurumlarında istihdamının engellenmesi, başörtülülerin üniversite ve devlet kurumlarına alınmasının yasaklanması (Akıncı, 2013) din eğitimini kimin ve nasıl yapılacağı gibi yasaklar ve uygulamalar devreye sokulmuştur (Aydoğdu, 2017).

27 Mayıs 1960 darbesi sonucunda, devlet kurumlarındaki tavsiyeler içinde üniversitelerdeki

hocalar da yer almış ve üniversitelerden atılmıştır (Öztürk, 2012). Diğer yandan 15 Temmuz darbesi girişiminden sonra FETÖ'ye üye olma veya yardım sağlamaktan çok sayıda akademisyen ve öğretmen gibi devlet memurları görevlerinden atılmışlardır. Aynı zamanda FETÖ'ye ait çok sayıda eğitim kurumu kapatılmıştır. Zira Fethullah Gülen, devlet içinde sadece askeriye ve diğer güvenlik mekanizmalarına sızmakla kalmamış (Alkan, 2016) yurt içinde ve dışında yüzlerce okul açmıştır (Mış, Gülener, Coşkun, Duran ve Ayvaz, 2016).

Demokratik sistemin yol göstericilerinden birisi siyasi partilerin programlarıdır. Türkiye Cumhuriyeti eğitim tarihine bakıldığında siyasi partilerin programlarında eğitime yer ayırdıkları görülür. Eğitimi düzenlemek için bir takım maddelere ve hedeflere yer vermişlerdir (Yılmaz, 2011). Bu çerçevede partilerin programları ve eğitim içerikleri zaman içinde revize edilmiş ve yenilenmiştir. Bu durum üzerinde genel olarak zaman içinde değişen ülke şartları ve imkânlarının yanında eğitim olanak ve anlayışında meydana gelen değişiklikler etkili olmuştur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Günümüzde demokrasi bazı istisnalar dışında büyük oranda kabul görmüş yönetim biçimidir. Ancak demokratik anlayışın toplumda içselleştirilmesi için sahip çıkılması ve desteklenmesi gerekir. Aksi takdirde kendisinde bir darbe sonucu yönetimi ele geçirebilirim isteği olan kişi ve grupların her zaman darbe yapma olasılığı vardır. Bu nedenle özellikle ortaöğretim kurumlarında gerek vatandaşlık dersi kapsamında gerekse sosyal içerikli dersler içinde demokrasinin önemi ve darbelerin sakıncaları işlenmelidir. Bunun gibi askerler ve silahlı güç sahibi olanlar için de sıkı bir demokrasi eğitimi verilmeli ve toplumun çoğunluğunun kararlarına herkesin uyması ve sahip çıkması bilinci yerleştirilmelidir.

Askeri darbeye kalkışanlar ağır şekilde cezalandırılmalıdır. Aksi takdirde bir caydırıcılığı olmayan kararlar daha fazla özendirici hal alabilir. Bununla birlikte cezalandırmada toplumun geneli değil, özellikle darbe ile ilgili olan ve bilinçli bir şekilde darbeye karışmış olanlar esas alınmalıdır. Aksi takdirde toplum darbeyi yapanlardan korktuğu gibi, darbe sonuçlarının kendisini olumsuz etkilemesi ve suçsuzların cezalandırılması algılamasına kapılabilir. Bu durumda darbe yapanlara karşı koymaktan ve demokrasiye sahip çıkmaktan çekinebilir. Bu yönüyle adaleti sağlamak ve darbecileri cezalandırmak için iyi eğitim almış hâkim ve savcılara görev düşmektedir. Ayrıca hâkimlerin doğru karar vermesini sağlamak için gerektiğinde ihtiyaç duyulan bilgilerin sağlanması açısından yetişmiş istihbarat elemanlarına ihtiyaç vardır. Dolayısıyla öncelikle devletin kurumlarını iyi yapılandırması ve eğitimin nitelikle olmasını ve eğitim programlarının istenilen insan tipini yetiştirmeye uygun olarak hazırlanması gerekir.

Darbelerle hazırlayıcı sebepler arasında olması nedeniyle üniversitelerdeki öğretim üyelerinin kurumsal yapı üzerinden siyaset yapmalarının önene geçilmesi, darbelerle ön ayak olmak isteyen öğretim üyelerinin fırsat bulmalarına engel olacaktır. Bu bağlamda yasadışı örgütlerle dayanışmaya girmiş ve organik bağları bulunanalar, üniversitelerle ilişkisi kesilmelidir. PKK, DHKPC, FETÖ gibi yasadışı örgüt üyelerinin kamu görevlerine son verilmelidir. Bununla birlikte reel siyasi bilgiyi destekleyen, vatandaşlık hakları kapsamına yer alan hususlar çerçevesinde öğrenci ve öğretim üyelerinin siyaset içinde yer almalarına olanak verilmelidir. Bu durum insanların siyaset kurumuna olan güvenlerini olumlu etkileyeceği gibi yasa dışı etkileşimleri de azaltacaktır.

Ortaöğretim kurumları siyasetten tamamen uzak tutulmalıdır. Ancak demokrasi, insan hakları ve vatandaşlık bilincini geliştiren müfredatlar hazırlanmalıdır. Böylece bir taraftan vatandaşlık bilinci geliştirilirken, bir taraftan da darbelerin yanlışlığı öğretilmeli ve yapılabilecek darbelerin önüne geçilecek zemin hazırlanmalıdır. Devletin sahibinin millet olduğu anlayışı okullardaki dersler vasıtasıyla öğretilmelidir. Bir zümreyi temsil eden veya askeri darbelerle işbaşına gelmek isteyenlerin halkın iradesine el koyduğu gerçeği kavratılmalıdır.

Askerler neden darbe yapmaya ihtiyaç duyar? Niçin kendilerini halktan bir parça olarak görmez? Doğru eğitim ile askerlerin halktan bir parça olarak kendilerini görmeleri gerekir. Tam tersine halkın başında

ve onları yöneten bir anlayışın yerleşmesi engellenmelidir. Halkın ordusu ve milletiyle bir bütün olduğu anlayışı yerleştirilmelidir. Diğer yönden neden dış güçlerin yönlendirmesine askerler ihtiyaç duyar? Ve niçin kandırılır askerler? Asıl sorun verilen eğitim anlayışındadır. Dolayısı ile daha özgün, özgür ve geniş perspektiften bakabilen askeri eğitime ihtiyaç vardır. Dolayısı ile askerlerin politik ve stratejik birikiminin iyi olmasının yanında toplumun değerlerinin bilincinde olan bir anlayışla yetiştirilmelidir. Milletin değerlerine düşman bir askeri eğitim, er geç bir darbe ile halkın tepesine çıkmayı ve kendi emrinde bir halk yapısı oluşturmayı isteyecektir.

Özellikle politikaçıların ve askerlerin yetiştirilmesi için bilinç ve eğitime birimler kurulmalıdır. Bu eğitimlerde darbenin devlet, toplum, eğitim ve ekonomi gibi çeşitli açılardan zararlar işlenmelidir. Diğer yandan demokrasinin devlet ve millet için gerekliliği ve faydaları programlarda yer almalıdır. Her kurumun kendi sınırları içinde gelişmesi ve devlet-millet temelinde bireysel özgürlüklerin genişletilmesi ve yaşamda yer alması vurgulanmalıdır. Bunun yanında demokratik yönetimi savunucu örgün eğitim ve kitlesel halk eğitimi politikaları öncelikli hale getirmelidir. Ülkelerin hükümetleri ve elitleri, demokrasiyi benimseten eğitim anlayışının verilmesini sağlamalı ve gerekli koşulları oluşturmalıdır. Bu durum ülke imkânları içinde bir takım zorluklarla karşılaşıyorsa uluslararası siyasi, ekonomik, sosyal ve eğitimsel destek sağlanmalıdır.

Demokrasi halkın kendi oy hakkını kullanarak seçtiği hükümetini, yine kendi istediğinde değiştirebilmedir. Demokratik bir toplum zoraki yönetilmeye ve dış otoritelerin baskılarına karşı olduğundan temelinde halkın gönüllüğü ve isteklerinin ikame bulması esastır. Bu yönüyle demokrasi sadece bir hükümet biçimi değildir, aynı zamanda bir anlayış, başkalarının haklarına saygı ve yaşam tarzıdır. Bu bilinç düzeyinin gelişmesi için ise eğitimle eğitim müfredatlarında demokratik yaşam biçiminin erdemlerine yer verilmesi gerekir. Bu açıdan bilinç düzeyi gelişmiş bireylerin kedisini yok sayan bir anlayışın yansıması olan darbelere karşı çıkması doğal bir sonuç olacaktır.

Darbelerin tekrar yaşanmaması için, devletin temel unsuru olan halkın okulöncesinden başlayarak uygulamalı bir şekilde tüm örgün öğretim kademelerinde müfredatlar yoluyla bilinç düzeyinin artırılması gerekir. Eğitim yoluyla devletin özelliklerinin ve işleyişinin bireylere kazandırılması sağlanarak bir hukuk devletinde darbe ile gelenlerin milletin varlığını hiçe saydıkları kavratılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ahady, A. (1991). *Afghanistan: State Breakdown*. Goldston, Gurr, ve Moshiri (Ed.), *Revolution of the Late Twentieth Century* (s. 160-192). Oxford: Westview Press.
- Akıncı, A. (2013). Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler ve E-muhtıra. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2): 39-58.
- Akıncı, A. (2014). Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(1): 55-72.
- Akman, F. B. (2017). *Batı Medyasında 15 Temmuz Darbe Girişimi Söylem Analizi*. İstanbul: Kadim Yayınları
- Akpınar, H. (2001). *28 Şubat Posmodern Darbenin Öyküsü*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Alatlı, E. (2002). *Mübadele*. İstanbul: Alfa yayınları.
- Alkan, H. (2016). 15 Temmuz'u Anlamak: Parametreler ve Sonuçlar. *Bilig* (79): 253-272.
- Assensoh, A. B., ve Alex-Assensoh, Y. M. (2001). *African Military History and Politics; Coups and Ideological Incursions, 1900–Present*. New York: Palgrave Macmillan Press.
- Aydın, İ. S. (2011). *Şili Ülke Raporu*. Ankara: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi Yayınları.
- Aydoğdu, H. (2017). "Türk Demokrasinin Büyük Fay Hattı: Darbeler", *Uluslararası Darbe Sempozyumu*, C.2, 717-734, 26-28 Mayıs, Aydın.
- BBC News. (2019, 17 Haziran). Muhammed Mursi kimdir?: Mısır'ın halkoyuyla seçilip darbeye devrilen eski cumhurbaşkanı. Erişim tarihi: 25 Mayıs 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48664537>
- Best, A., Hanhimaki, J. M., Maiolo, J. A., ve Schulze, K. E. (2008). *Uluslararası Siyasi Tarih*, 20. Yüzyıl (Çev. U. Belge, E. Kurt). İstanbul: Yayınodası.

- Crooker, R. A. (2004). *Chile*. Philadelphia: Chelsea House Publishers.
- Çevik, S. (2013). *Pakistan Siyasetini Anlama Kılavuzu*. Ankara: Seta Yayınları.
- Dawood, M. (2014). The Causes of Military Interventions in Politics: A Case Study of Pakistan and Bangladesh. *European Scientific Journal*, 283-293.
- D'Etat, C. (1967). *İhtilaller ve Darbeler Tarihi* (Çev. S. Bozbağlı). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Dewey, J. (2004). *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*. Delhi: Aakar Books.
- Dorn, C. (2007). *American Education, Democracy, And The Second World War*. New York: Palgrave Macmillan.
- Erat, V. (2017). "1980 Darbesinin Yükseköğretim Politikasına Yansıması", *Uluslararası Darbe Sempozyumu*, 1379-1392, 26-28 Mayıs, Aydın.
- Glaeser, E. L., Ponzetto, G. A., ve Shleifer, A. (2007). Why Does Democracy Need Education? *Journal of Economic Growth* 12 (2): 77-99.
- Hatipoğlu, Y. Z., Haydaroglu, C. ve Coşgun, M. (2011). Türkiye'de Darbelerin Ekonomi Politikası. *Anadolu International Conference in Economics II*, 14-15 Haziran, Eskişehir.
- Karadeniz, Y. (2012). İngiltere'nin İran'da Askeri Darbe İle Rıza Han Pehlevi'yi İktidara Getirmesi, 1921. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (27): 292-306.
- Kardas, Ş. (2016). Türkiye ve Ortadoğu: 15 Temmuz Darbe Girişimi, Demokratik Yansıma Etkisi. *Ortadoğu Analiz*, 8 (76): 8-9.
- Kazu, İ. Y. ve Gülecen, S. (2008). Afganistan Eğitim Sisteminin İncelenmesi. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, 25-31.
- Meade, T. A. (2004). *A Brief History Of Brazil*. New York: Checkmark Books.
- Mış, N., Gülener, S., Coşkun, I., Duran, H. ve Ayvaz, E. (2016). *15 Temmuz Darbe Girişimi Toplumsal Algı Araştırması*. İstanbul: Seta Yayınları.
- Olssen, M., Codd, J. A. ve O'Neill, A. M. (2004). *Education Policy; Globalization, Citizenship and Democracy*. London: Sage Publications.
- Onwumehili, C. (1998). *African Democratization and Military Coups*. London: Praeger Publishers.
- Ortaylı, İ. ve Küçükaya, İ. (2012). 1923, *Cumhuriyetin İlk Yüzyılı*, 2023. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özey, R. (2015). *Amerika Coğrafyası*. İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Öztürk, M. (2012). *27 Mayıs Devleti*. İstanbul: Ufuk Yayınları.
- Pakdemirli, N. (2014). Pakistan'da Yükseköğretimin Temel Sorunları. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (4): 34-49.
- Ramazan, T. (2016). Mısır: Hükümet Darbesi, 2. Perde. Şeyhoğlu (Ed.), *Mısır'da Askeri Darbe ve İhvan-ı Müslimin* (s. 41-43). İstanbul: DÜBAM Yayınları.
- Skaar, E. ve Malca, C. G. (2014). *Latin American Civil-Military Relations in a Historical Perspective: A Literature Review*. Norway: Chr. Michelsen Institute.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2016). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şöhret, M. (2014). Ortadoğu'da Devlet Yapıları. Çomak ve Sancaktar, *Ortadoğu Analizi* (s. 1-36). İstanbul: Beta Basım.
- Ünlü, H. (2001). *Eğitime Eylül Darbesi*. Ankara: Güldikeni Yayınları.
- Weale, A. (1999). *Democracy*. New York: Macmillan Press.
- World Trade Organization. (2015). *Trade Policy Review: Pakistan*. 5 2017, 3 tarihinde https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/s311_e.pdf adresinden alındı
- Yeşil, R. (2014). Nitel ve Nicel Araştırma Yöntemleri. Kıncal (Ed.), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (s. 51-78). Ankara: Nobel Yayınları.
- Yılmaz, E. (2011). *Türkiye'de Siyasi Partilerin Programlarında Eğitim Öğretim*. İstanbul: Başka Yerler.
- YÖK. (2018). YÖK: Tarihçe. Erişim tarihi: 1 Ekim 2020, <https://www.yok.gov.tr/kurumsal/tarihce>